

Ženska oglavlja velikobukovečkog kraja

I.

U potrazi za etnografskim blagom okolice Ludbrega bilo je teško pronaći ikoji komadić tog dragocjenog materijala po seoskim domaćinstvima. Možda su i spremniji negdje duboko u tami kojeg starog ormara, ali do njih nije vodio nikakav trag.

Zavirili smo i u jedan podrum u kojem se nalaze pohranjeni predmeti sakupljeni dugotrajnim i mukotrpnim radom nekolicine entuzijasta. Te predmete je zadesila zla sudbina i nikako da dobiju svoje mjesto gdje bi dostojno »živjeli« i bili dostupni svim znatiželjnicima.

Mali broj etnografskih predmeta ludbreškog područja pohranjen je po depoima muzejskih institucija¹. Većina je završila na smetištima ili u pećima, a rijetki su imali tu sreću da ih je pokupio i spremio neki od zaljubljenika starina. Gotovo sve je otišlo u zaborav, a ostala su samo blijeda sjećanja starijih stanovnika.

Želja nam je bila ovom prilikom zabilježiti i tako sačuvati barem jedan segment tradicijske materijalne kulture, a to su POCULICE – oglavlja udatih žena.

U Etnografskom muzeju u Zagrebu čuva se osamdesetak predmeta skupljenih u bližjoj okolici Ludbrega. Predmeti su dospjeli u muzej još 1929. godine nakon jednog uspješnog istraživanja kojeg su proveli prof. Gavazzi i prof. Tkalčić². Bilo je to vrijeme kada su seljaci već počeli odbacivati proizvode kućne radinosti zamjenjujući ih s industrijskim. Nošnja od domaćeg platna je zamijenjena tvorničkim platnom i ruhom, a drvene i keramičke upotrebe predmete zamjenjivali su predmeti izrađeni od novih sintetičkih materijala koji su se činili praktičniji, trajniji i bolji. Odbačeni, nama danas tako dragocjeni, predmeti mogli su se naći po tavanima ili podrumima, prekriveni debelim slojem prašine i ostavljeni na milost i nemilost hladnoći, vlazi, insektima i čovjeku.

Prilikom spomenutog istraživanja sakupljen je velik broj oglavlja udatih žena tzv. poculica³. Od 76 primjeraka pregledano ih je 12 i detaljno opisano⁴, a kao glavni predložak za analizu poslužila mi je jedna poculica iz Novog Sela⁵. Sakupljene poculice potječu iz sela Mali Bukovec, Županec, Novo Selo, Veliki Bukovec, Dubovica i Kapela koja se nalaze u ravničarskom dijelu podravske nizine sjeverno od Ludbrega⁶ uz cestu koja vodi prema Legradu (v. kartu). Sela su nastanjena katoličkim starosjedičkim stanovništvom, a većina ih je nastanjena još od srednjeg vijeka⁷.

II.

Poculica je bila sastavni dio ženske, svečane narodne nošnje koja se nosila u selima okolice Ludbrega još početkom 20. stoljeća. Poculicu su nosile isključivo mlade snahe. Njome su pokrivala kosu za blagdane. Kad bi od-

lazile u crkvu, preko nje su stavljale rubac (svilenu maramu) koji se vezao ispod brade. Za ostale blagdane nisu maramom prekrivale poculicu. Radnim danom su sve žene nosile samo molski rubac (maramu od kupovnog materijala i uskrobljenu). Vezali su se kao i ostale marame ispod brade. Mlade žene su obično nosile marame svjetlijih boja, a starije tamnije i zagasitijih boja. Po pričanju starijih žena poculicu nije baš bilo ugodno nositi. Ispod posulice kosa je bila jako sapeta, počesljana na strane sa stezom (razdjeljkom) posred čela i ispletena u dvije **kite** (pletence) koje su pomoću **gužvice**⁸ (drvenog podloška) bile namotane u **kofrtalo** (pundu). Šiške su bile blago napuštene na čelo te sapunom namazane i složene u **trde kocke**. Sa svake strane dolazila je po jedna **svetla, okrogla šponjica** (okrugla metalna ukosnica). Iznad ušiju je nekoliko pramena kose bilo **nafrkano na špuljar**⁹. Poculica je pokrivala samo jedan dio kose s **kofrtalom**. (sl. 1,2)

Djevojke, buduće snahe, su same izrađivale svu potrebnu opremu za udaju. Poculice su šivale i vezle njihove mame i bake, a poklanjale su ih neposredno prije svadbe. U pravilu, za mladu buduću snahu se uvijek radila nova poculica, koja će biti samo njena, ali u siromašnijih se znalo dogoditi da je djevojka naslijedila majčinu ili čak bakinu poculicu.

Pri izradi svaka je nastojala da poculica bude što ljepše sašivena i izvezena, jer je to bio jedan od pokazatelja njihove vještine čemu se na selu pridavala velika pažnja. Zato se često u narodu znalo reći:

»Tenka prelja i drobna švelja«.

Osim toga, poculica nošena na glavi bila je izložena pogledima pa se svaka mlada snaha rado podičila ljepotom nošenog ukrasa. Kao što je djevojka kosu kitila cvijećem, šarenim vrpcama i mašnjama, tako je i kosu u dane žene kitila lijepo izrađena i ukrašena poculica.

Umješnost je bilo i lijepo počesljati kosu i namjestiti poculicu što nije znala svaka žena. Žene su se same teško češljale pa su zbog toga najčešće jedna drugoj pomagale. Poznate su bile one žene koje su to naročito spremno radile. Njih bi mlade snahe uoči blagdana pozivale ovim riječima:

»Teca, bote me došli počesati?«

Poculicu je žena prvi put stavljala na dan svadbe. Nekad se svadbene svečanost odvijala samo jedan dan, do ponoći u kući **mladenke** (mladi), a oko ponoći su svi svatovi išli k **mladencu** (mladoženji) gdje se nastavljalo s veseljem do zore. Nakon čina **napijanja** kad su svi rođaci mladoženje upoznavali snahu, **mladenka** je išla na presvlačenje. **Djever** i **podsnahalja** (bliža rodbina mladoženje) su mladenku i mladenca uhvatili za ruke i idući jedan iza drugog povlačili se u drugu sobu pjevajući:

»Ajmo spat, ajmo spat
koji smo pospani . . .«

U drugoj sobi mladenec skida mladenki vjenčić s glave¹⁰ pa joj zafrkne kitu (namota pletenice), nakon čega joj se na glavu stavlja poculica. Nekad se umjesto poculice stavljala peča¹¹. Sjećanje na to staro pokrivalo za glavu bilo se sačuvalo u jednoj narodnoj izreci koja se koristila kao komentar kad bi se udala neka sirota ili ne baš lijepa djevojka. Tom prilikom bi se znalo reći:

»Glavno da ju je popečil.«

Prilikom stavljanja poculice mladenka bi se preobukla tako da je umjesto bijelog ruha¹², u koje je bila odjevena do ovog čina, oblačila široki pleček (žensku košulju), laganu kijklju (suknju složenu na nabore) i rubac (maramu).¹³ Nakon toga mladenci (svadbeni par) odlaze među ostale svatove što bi kapetan (osoba koja vodi cijelu ceremoniju) dočekao riječima:

»Draga rodbina,
naša gospa mladenka je boju promenila
i sad nisu više mladenec i mladenka
nego muž i žena.«

Nakon toga se mlada snaha više ne bi odvajala od svoje poculice, jer i kad bi ostarila i došla u ono doba starosti kad žene prestaju unositi poculicu¹⁴, ona bi ostala trajno uz nju pa makar to bilo u ormaru ili škrinji.

III. SASTAVNI DIJELOVI

Nakon pregledanog materijala i dokumentacije uočen je jedinstven i karakterističan broj ovih poculica. Njeni sastavni dijelovi su sljedeći (crtež na tabeli I):

1. NASEV lijevi i desni – dva jednaka pravokutna komadića platna, dimenzije su 12×10 cm, prednji su dijelovi ogavlja koji dolaze sa svake strane po jedan pokrivajući kosu iza ušiju, bogato su izvezeni,

2. ŠPICE – široka čipka od pamučnog konca, domaće izrade, stoji između dva naševa i sa njima čini prednji dio ogavlja, prekriva kosu na tjemenu, dimenzije su 12×10 cm

3. KAPICA – dugoljasti komad platna koji čini stražnji dio ogavlja, prednjom stranom spojen s »naševima i špicama«, a na potiljku nabran i spojen s ukrasnim umetkom, prednji dio je lijepo izvezen, dimenzije su 14 cm (širina na tjemenu) × 26 cm (duljina duž naševa i špica), pokriva u kofrtalo namotane pletenice,

4. UMETAK – čipkasti umetak od pamučnog konca, lučnog oblika, dimenzije su 9×6 cm, dolazi na vrh kofrtala

5. PONTLEK – široka (oko 5 cm) svilená vrpca koja se vezala u mašnu i pričvršćena na kapicu iznad umetka

6. DRETICA – uska dugačka uzica provučena kroz donji rub kapice pomoću koje se pokrivalo pročvršćivalo na glavu, dugačka je oko 85 cm.¹⁵

MATERIJAL ZA IZRADU POCULICA

Osnovni dijelovi ogavlja (naševi i kapica) izrađeni su od kupovnog bijelog pamučnog platna – kretona –. Čipka za špice i umetak je izrađena od bijelog kupovnog pamučnog konca.¹⁶

Pontleki su napravljeni od crvene svilene vrpce koja se nabavljala kod trgovca Židova u Ludbregu. Dretica je ili istkana od končeca, vjerojatno na tkalačku dašćicu, ili spletena od dvije deblje niti pamuka ili vune, ponekad dvobojna (crvena i bijela). Za vezeni ukras koristila se vuna ili pamučni konac koji su se isto kupovali već obojeni.

Poculica na glavi žene gledana iz profila. Nosi je Jelka Jakopčić iz Kapele. Snimio 1929. prof. Vladimir Tkaličić. Vlasnik negativa je Etnografski muzej Zagreb

Pamućnim koncem je vezen manji broj poculica. Konac je obojen crvenom bojom koja se skladno uklapa u nošnju žena. Većina poculica je izvezena vunicom obojenom živim anilinskim bojama pa su česte vrlo smjele kombinacije boja. Najčešće boje su crvena (karmin, rjeđe tamno crvena), plava, žuta, zelena, bijela, roza i ljubičasta.

Na nekoliko (dvije-tri) poculice vez vunicom je nadopunjen sa svijetlećim staklenim zrcima i perlicama tzv. **dundenkima**.

TEHNIKE IZRADJE ČIPKE I VEZA

Tehnike kojima se izrađivala čipka bile su različite. Na poculicama se javljaju dva karakteristična čipkasta dijela (špice i umetak), a svaki od njih je izrađen tehnikom koja je ujednačena kod svih obrađenih poculica.

Čipka za špice se izrađivala tehnikom na batiće ili na kuku. Obje tehnike su zastupljene u podjednako mjeri. Nije poznato tko je čipke izrađivao, ali se pretpostavlja da su ih kao i sve ostale dijelove ogavlja radile same žene.¹⁷

Špice izrađene tehnikom na kuku sadrže specifične i toj tehnici primjerene ornamente. To su najčešće stilizirani i geometrizirani cvjetovi, srca, zvjezdice, ali ipak prevladava geometrijski ornament. Neke od špica ne-

maju ravno završeni vanjski rub, već je formiran tzv. **zubac** (rub slijedi cik-cak liniju).

Čipka za umetak na zatiljku je također izrađivana na dva načina. Manji broj ih je izrađen tehnikom na kuku. Veći dio je izveden tehnikom pletenja jalbe.¹⁸

Izrada ove vrste čipke gotovo je nestala. Oko 1934. godine u selu Trg kod Ozlja još su na taj način žene pletle ženske kapice zvane **jalba** po kojima je i sama tehnika dobila naziv, a koja se od ostalih tehnika za izradu čipki znatno razlikuje.¹⁹

Pojava ove tehnike pletenja čipke na poculicama iz okolice Velikog Bukovca otvara novi problem kojim bi se trebalo podrobnije pozabaviti u okviru opće pojave te tehnike među južnim Slavenima.²⁰

Tehnike veza su ujednačene na svim primjercima, a inače su od onih koje su u ovom kraju uobičajene i najčešće korištene kod ukrašavanja tekstilnih predmeta. Na poculicama su zastupljene četiri osnovne tehnike:

1. LANČANAC, kojim su izvedene konture većih motiva i linije koje zone našiva dijele na manja horizontalna polja ispunjena različitim ornamentima
2. OBAMET, koji je korišten za ispunu polja unutar izvedenih kontura većih motiva, a njime su izvezeni i geometrijski motivi te rubovi naševa s dvostrukim redom petljica. Tom tehnikom, sa crvenom vunicom, je spojen čipkasti umetak na zatiljku s kapičom tako da se dobivaju dekorativni trokutići koji uokviruju umetak.
3. OVIJANAC, kojim su izvezene konture sitnijih motiva (grančica, vitica i sl.)
4. PLOŠNI VEZ PO PISMU, kojom su ispunjena polja unutar kontura ili su izvezeni pojedini motivi u cjelosti i bez konturnih linija (listići, latice).

MOTIVI NA VEZU

Vež se nalazi na naševima i gornjem dijelu kapice uz sam rub prednjeg dijela oglavlja. Djelomično, vrlo reduciran, on se nalazi i na umetku. Tamo je crvena vunica provučena kroz veće šupljine pletiva čime se pojačava i naglašava dobiveni pleteni ornament. Motive su same vezilje ucrtale običnom olovkom prostoručno ili su ih precrtavale s nacrtanog predloška (po papiru) pomoću indigo-papira.

Motivi koji se javljaju na vežu su raznovrsni, a mogu se svrstati u tri osnovne skupine motiva – vegetabilni, geometrijski i ostali.

Najveću grupu čine vegetabilni motivi.

U toj skupini motiva najčešći i najomiljeniji je motiv **tulipana** (II-1). On se najčešće nalazi u prvom najgornjem horizontalnom polju naševa. Polje ispunjavaju po tri tulipana u nizu ispunjeni raznobojnom vunicom. Manji tulipančići su razbacani po ostalim poljima naševa popunjavajući prazne površine između većih motiva ili su pak ležeći nanizani u donjem horizontalnom polju.

Čest motiv su i razne **grančice s listićima** (II-2,3) koje popunjavaju prazne površine između glavnih motiva u centralnom polju naševa ili uokviruju velika srca izvezena na kapici. Različiti oblici **listova** isto služe za popunjavanje praznih površina između većih motiva (II-4,5,6).

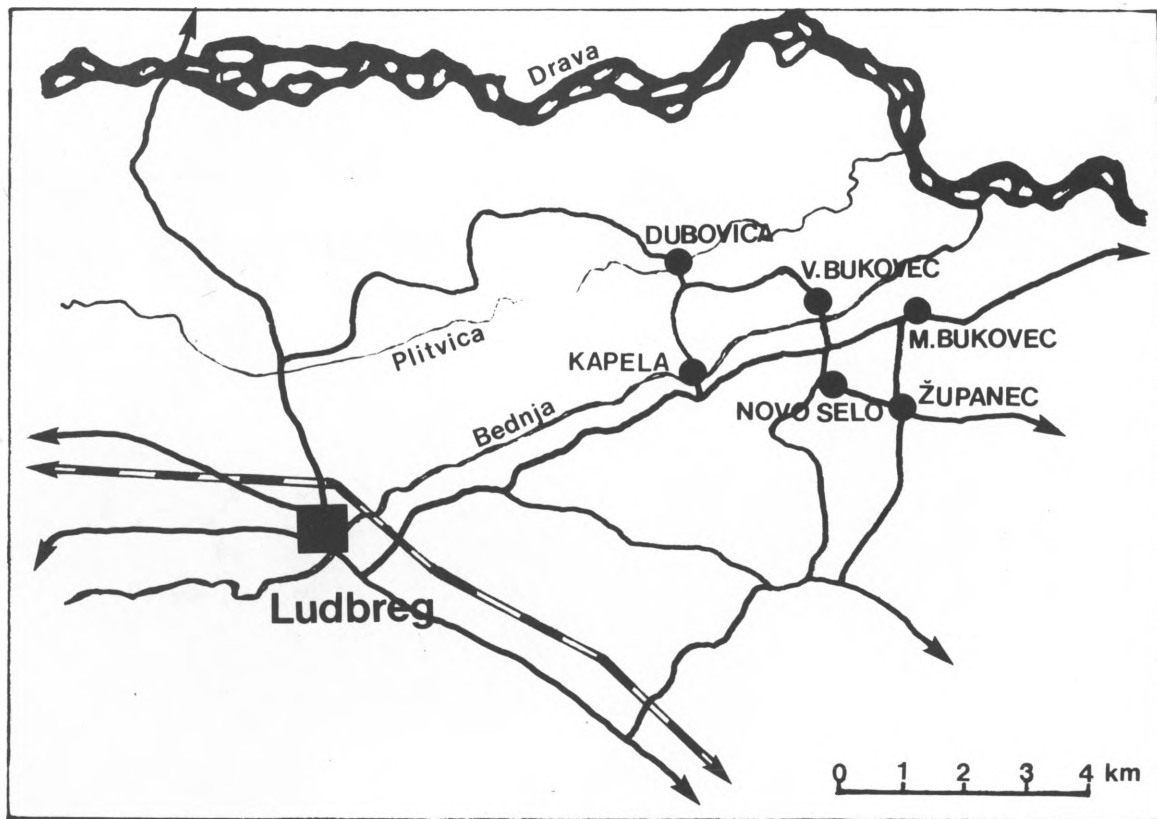
Rozete (II-7,8) su vrlo omiljen i čest motiv na vežu, a kombiniraju se od više manjih elemenata (motiva) kao što su koncentrične kružnice, listići, latice, srca i mali cvjetici. Najčešće se nalaze izvezene na kapici, ali i na naševima.

Žene iz Velikog Bukovca (Rezika Duranec i Marija Hemar) u narodnoj nošnji. Snimio 1929. dr. Milovan Gavazzi. Vlasnik negativna je Etnografski muzej Zagreb

Razni **cvjetići** (II-9), obično sitni, služe kao ispunu površina unutar i izvan većih motiva (srca, rozeta i listova). Česte su i **vitice**, dvostruke ili s okom (II-10,11), kao ispunu praznih površina ili kao dopuna nekom od motiva (listu). Svi navedeni vegetabilni motivi su krajnje pojednostavljeni i stilizirani što je uvjetovano materijalom na kojem su izvezeni kao i tehnikom izvedbe. Motivi su izvedeni tako da su prvo izvezene konture (najčešće crvenom bojom), a zatim je unutrašnjost ispunjena u cjelosti jednom drugom bojom ili drugim sitnijim motivima. Pri tome se nije nastojalo da boje odgovaraju onima u prirodi, stvarnim, pa motivi nemaju puno sličnosti s predlošcima uzetim iz biljnog svijeta, već se nalaze na granici prepoznatljivosti.

Navedeni motivi nose u sebi i određenu simboliku koja proizlazi iz same prirode i njenih zakona. U proljeće se priroda budi, bilje počinje bujati i cvjetati, ploditi se. List, cvijet, grančica simboli su te proljetne obnove, a dani u presjeku s vidljivom utrobom, u kojoj se nazire zametak budućeg ploda, simboli su plodnosti. Ta simbolika se može povezati s činjenicom da poculicu ukrašenu takvim motivima nose mlade snahe, žene koje su spremne za rađanje. Dakle, ovo bilje kao simbol bujanja i plodnosti nosi određenu magičnu funkciju kojom se želi utjecati na plodnost žene koja nosi poculicu. Osim magično-simboličnog ne smije se poreći njihova deko-

Karta ludbreškog područja s označenim selima u kojima je sakupljen obrađeni materijal

rativna uloga, jer su vegetabilni motivi bili u velikoj mjeri korišteni u dekorativne svrhe. U narodnoj umjetnosti oni su se u većem broju počeli javljati u drugoj polovini 18. st. Prevladavaju u sjevernim krajevima naše zemlje, u krajevima razvijene poljoprivredne proizvodnje i uzgoja ratarskih kultura, što je svakako bilo od presudnog značaja za prevagu vegetabilnih motiva u narodnoj ornamentici i simbolici. No, vegetabilni motivi su česti i u krajevima koji su bili pod utjecajem osmanlijske umjetnosti (čempres, drvo, grana) kao i u jadranskom pojasu gdje su se udomaćili tipični antički motivi (vinova loza, akantus, drvo života).

Drugu veliku skupinu čine geometrijski motivi.

Oni su raspoređeni tako da čine granice pojedinih horizontalnih polja koja su ispunjena vegetabilnim motivima. U toj funkciji nalaze se **stezice** (III-1), **zupci** (III-2), **pletenica** (III-3,4), **migice** (III-5) i **valovnica** (III-6).

Izvezeni su jednostavno u tehnicu lančanca s jednostrukom, dvostrukom ili trostrukom linijom. Ove posljednje, trostruke, najčešće su izvedene trobojno (crvena-bijela-plava). Ova kombinacija boja bila je naročito omiljena i česta oko 1929. godine kada dolazi do buđenja nacionalne svijesti.

Geometrijski motivi su vrlo stari po svojoj primjeni kod dekoracije raznih upotrebnih i drugih predmeta.

Javljaju se već kod najprimitivnijih, paleolitskih, kultura. U početku je bio raširen tek manji broj onih najjednostavnijih motiva kao što su cik-cak linija, valovnica, trokutići (motiv vučjeg zuba) kao i ravna linija i kružnica. Već ti prvi geometrijski motivi imaju svoje korijene u oblicima uzetim iz prirode. Oni su njihovi krajnje pojednostavljeni grafički prikazi, znaci i simboli koji su se kao takvi održali do danas. Ti motivi su veoma rano prodrli i u ornamentiku narodne umjetnosti, za razliku od, recimo, pletenice koja se u narodnoj umjetnosti javlja kasnije pod utjecajem viših slojeva i proizvoda zanatlija. Iako smo stilizirane vegetabilne motive svrstali u zasebnu grupu, ipak bi se oni ovako pojednostavljeni i geometrizirani mogli svrstati u najrazvijenije geometrijske motive koji su nastali stilizacijom i geometrizacijom prirodnih motiva. Oni su se u narodnoj umjetnosti javili pod utjecajem razvijenih kultura, a njihovo značenje i simbolika može se naći u mitskom i magijskom.

U treću skupinu uvrstili smo dva najčešća i najomiljenija motiva koje možemo naći na velikobukovečkim pčulicama. Jedan od njih je **srce** (III-C2).

Srce se javlja u različitim veličinama ovisno o mjestu na kojem se nalazi. Manja srca ispunjavaju prazne površine između većih, centralnih motiva. Izvezena su u jednoj boji, za razliku od većih koja su izvezena tako da

prvo iscertana kontura jednom bojom, a zatim je unutrašnjost ispunjena sitnijim cvjetićima, listićima, tulipanima i viticama. Cijelo srce je uokvireno grančicama koje izrastaju iz njegovog vrška. Motiv srca nosi u sebi jasnu simboliku ljubavi između muškarca i žene, a upotreba ovog motiva objašnjava se željom da brak mladoj snahi proteče u sreći i ljubavi. Drugi motiv ove skupine su **ptice** ili tzv. **ftičeki, golubeki** (III-C1). Motiv se uvijek javlja u paru, okrenuti jedan prema drugom dodirujući se kljunovima. Smješteni su u centralnom polju naševa (na svakom po jedan par), a oblik im je krajnje stiliziran. Simbol su muža i žene koji žive u slozi i ljubavi. Ujedno, golub je jedini zoomorfní motiv koji se javlja na našim poculicama.

ANALIZA KOMPOZICIJE MOTIVA

Svi navedeni motivi koji rese poculice žena ludbreške okolice uobičajeni su motivi narodnog likovnog izraza. Karakterizira ih krajnja pojednostavljenost i šematizam jer su motivi raspoređeni po određenim, iako nepisanim, pravilima. Unatoč tome, svaki rad, svaka poculica predstavlja jedinstven narodni umjetnički rad jer je svaka vezilja u nj uplela i dio svoje ličnosti, mašte i umijeća. Koliko god da se ponavljali isti motivi oni uvijek daju novu kompoziciju cjeline.

Analizom izvezenih dijelova mogu se uočiti četiri osnovna kompozicijska principa:

1. horizontalne trake-polja
2. niz
3. horror vacui²¹
4. simetrija

Prvi princip podjele polja na horizontalne trake primijenjen je na naševima. Pravokutne površine naševa su uz pomoć jednostavnih geometrijskih motiva podijeljene na tri horizontalne trake od kojih su gornja i donja uže (3-4 cm), dok je srednja traka nešto šira (5-6 cm) i predstavlja centralno polje na kojem se nalaze »udarni« motivi narodne simbolike.

Princip nizanja motiva uvjetovan je prethodnim principom. U užim horizontalnim poljima izvezeni motivi su sitniji i poredani u nizu, jedan pored drugog, pri čemu je broj upotrebljenih motiva uvjetovan duljinom trake i veličinom samih motiva. U takvoj organizaciji vezene površine pojavljuju se najčešće samo jedan motiv koji se prema potrebi umnožava ili se javlja više njih pa se izmjenjuju u određenom redosljedu.

Simetrija je višestruko primijenjena. Simetrično su građeni pojedini motivi (tulipan, list, srce). Dalje, ona se nalazi u kompozicijskoj osnovi centralnog horizontalnog polja naševa. Os simetrije točno po sredini dijeli polje na dvije potpuno identične polovice. U takvoj kompoziciji najčešće se nalazi jedno srce u sredini i manji motivi naokolo, dvije rozete ili pak tri nazupčana lista od kojih srednji stoji uspravno, a bočna dva su ukrašena. Princip simetrije se ponekad koristi i u užim trakama naševa i to tako da se od osi simetrije motivi na obje strane nižu u određenom redosljedu. Motivi stoje okomito na os, a nižu se jedan iznad drugog. Simetrično su raspoređeni i motivi na kapici. Njihov redosljed bi slijedio formulu A-B-A-B-A iz koje se vidi da su u kombinaciji obično po dva motiva kod čega se jedan ponavlja tri puta, a drugi dva puta. Os simetrije prolazi kroz srednji A motiv, a ostali su simetrično raspoređeni na obje strane od tog središnjeg motiva. Konačno, princip simetrije je zastupljen kod poculice u cjelini i njenih sastavnih dijelova. Os simetrije prolazi sredinom

špica, kapice i ukrasnog pletenog umetka na zatiljku dijeleći poculicu u dvije identične polovice.

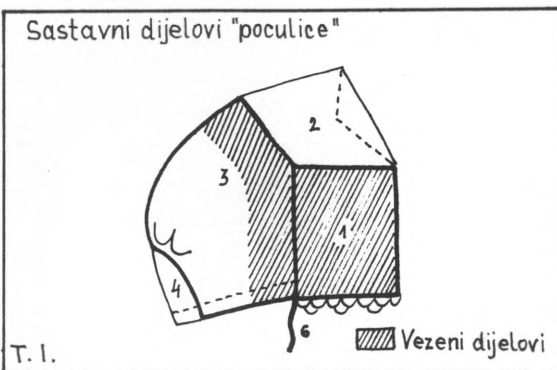
Četvrti princip, horror vacui, ne trpi praznu površinu, već nalaze da se svaka, pa i najmanja, praznina ispunjuje motivima. Na vezenim dijelovima poculica ovaj princip se vjerno slijedi i koliko dozvoljava tehnika vezenja. Motivi ispunjavaju površine određene za vez, pri čemu veće površine zauzimaju veći glavni motivi, a manji ispunjavaju prostor između većih motiva kao i njihov unutarnji prostor. Tako su velika srca ispunjena malim tulipanima, cvjetićima, listićima i zvjezdicama. Oblik i vrsta motiva prilagođen je površini koju ispunjava, a svojom simbolikom se također uklapaju u cijelu izvezenu »priču«. Sintezom svih motiva stvorena je maštovita šarena arabeska koja, kad ju promatramo, budi u nama sjećanja na zaboljavljene priče naših baka, vraća nas u svijet mistike i bajki.

IV.

Gledajući u cjelini promatrane poculice uočava se da one čine jedan sasvim karakterističan i prepoznatljiv oblik oglavlja, tipičan za ludbreški odnosno velikobukovečki kraj. Ovo oglavlje je od svoje prve pojave doživjelo određene promjene koje se tek moraju utvrditi. Ovakvo kakvo ga danas nalazimo po muzejskim zbirkama pojavilo se i razvilo u drugoj polovici 19. st. zamjenivši dotad upotrebljavanu peču od domaćeg platna. Da li se poculica možda nosila i ispod peče i koji joj je tada oblik bio, ako je postojala, također treba utvrditi daljnjim istraživanjima.

U svakom slučaju, do ove vidljive promjene dolazi pod utjecajem prodora industrijskih proizvoda u seosku sredinu. Kupovno platno, pamuk i vuna upotrebljavaju se za izradu poculica, zamjenjujući domaće proizvedene sirovine. Umjesto starih tehnika tkanja potiče se razvoj i veća primjena vezelačkih tehnika kojima se ukrašava tkanina i proizvodi od nje. Vjerojatno se od tog vremena i poculicama posvećuje više pažnje i vremena pa se počinju ukrašavati bogatim vezom. No, ta pretpostavka dolazi u obzir tek kad se utvrdi da su one i prije postojale.

A opisane karakteristike poculice se ne mijenjaju u razdoblju od njihove pojave u tom obliku pa do njihovog potpunog napuštanja koje slijedi u prvoj polovici 20. st (30-tih godina). Dotaknuvši ovu temu dotakli smo i niz drugih problema i nepoznanica koje se same nameću, a vezane su uz pojavu poculica. Bit će potrebno

posvetiti se još samim poculicama. Ovaj puta smo se osvrnuli na formalne karakteristike oglavlja i način izrade nениh pojedinih sastavnih dijelova. Djelomice smo se osvrnuli i na ulogu oglavlja u životu žene. U daljnjim istraživanjima treba utvrditi točnu rasprostranjenost oglavlja u Panoniji, odrediti granice unutar kojih je bila ili još jest u upotrebi, uočiti formalne raznolikosti unutar tog utvrđenog područja. Potrebno je da se utvrdi

razvojna linija tog oblika oglavlja i njegova uloga u životu žene Panonije.

Na kraju ovog članka željeli bismo izraziti svoju nadu da će to biti jedan od poticaja da se pokrene akcija za zbrinjavanje i očuvanje preostale narodne baštine Ludbrega i njegove okolice. Sada je za to posljednji trenutak jer su na izmaku vjerojatno posljednji primjerci tradicijskog blaga naših sela.

NAPOMENE:

1. Nekoliko predmeta je pohranjeno u Gradskom muzeju u Varaždinu, dok je većina smještena u Etnografskom muzeju u Zagrebu.
2. Predmeti su sakupljeni u selima Mali Bukovec, Županec, Novo Selo, Veliki Bukovec, Dubovica i Kapela, a nabavljeni su posredstvom Franje Rihtarića, učitelja i muzejskog povjerenika iz Velikog Bukovca.
3. Tih godina kad su vršena istraživanja na ovom području, poculice su se još uvijek nosile, ali su se ostali dijelovi nošnje već počeli gubiti.
4. Od ukupnog broja poculica koje se nalaze u Etnografskom muzeju u Zagrebu, bilo nam ih je dostupno tek 12. Tih dvanaest ima vrlo štu ručno dokumentaciju. One nisu inventirane (jer na njima nema inventarnih brojeva) već samo postoje ceduljice na kojima su upisani osnovni podaci kao što je ime i prezime žene od koje je poculica kupljena i njena puna adresa te godina kada je nabavljena. Preostalih 64 poculica je inventirano i imaju opširnu dokumentaciju. Zavedene su pod inventarnim brojevima od 6937 do 7000, i sva dokumentacija je detaljno pregledana. Nažalost, same poculice nisu bile dostupne pa ih nismo mogli pregledati, kao prethodnih 12. Ovo istraživanje je provedeno u toku mjeseca ožujka i travnja 1989. godine, a osim rada u Etnografskom muzeju u Zagrebu, obavili smo i terenska istraživanja u selima Veliki Bukovec, Novo Selo i Dubovica. Rukopisi se nalaze djelomično pohranjeni u Muzeju grada Koprivnice, a djelomično kod autora ovog teksta.
5. Poculica se nalazi u privatnom vlasništvu autora ovog teksta. Poculicu mi je zajedno s gužvicom poklonila moja baka Marija Zadravec, r. Balija (1921) iz Novog Sela. Baka ju je dobila pred svoju udaju od svoje bake Regine Vincek, koja ju je najvjerojatnije i napravila, ali mnogo ranije kad je baka Marija bila još mala djevojčica. Baka je tu «poculicu» nosila kao mlada snaha tek dva-tri puta, jer se već u to doba ona rijetko nosila.
6. Sela pripadaju župi Veliki Bukovec. A. Kancijan, Traganje za podrijetlom imena sela ludbreške Podravine, Podravski zbornik 1984, Koprivnica 1984, 246.
7. Na području Velikog Bukovca je nalazima potvrđeno staro prehistorijsko naselje, dok se ostala sela te župe smatraju u dokumentima iz početka 16. st. A. Kancijan, o.c., 246.
8. Sastoji se od prst debelog kratkog prućica savijenog u luk, a na krajevima vezan konopcem.
9. Namotano na metalnu osovinu kolovrata. Ona se za tu namjenu stavila u žar, a kad bi se dovoljno ugrijala na nj se namotalo nekoliko pramenova kose. Kad bi se osovina ohladila, kosa bi se skitnula nakon čega je ostajala kovčava.
10. Vjenčić je bio posebno izrađen, a kupovao se kod trgovca Židova u Ludbregu. Budući da je bio vrlo skup često su ga posuđivali jedne drugima.
11. Peća je četvrtasti komad domaćeg platna koji je na dva kraja imao ukras istkan crvenom i plavom predom. Na dijelu peće koji je stajao povrh čela ukrasna traka je bila bogatija, šira, a na donjem dijelu koji je visio niz leđa traka je bila tanja. Prednji uglovi peće su se nadigli na tjeme i pričvrstili iglom. Metalna igla je imala glavice na obje strane, tako da nije mogla ispadati, a jedna od glavica je bila pomična (naticala se na vrh igle).
12. Bijelo ruho ili belina bila je sašivena od tzv. molskog platna. To je bilo fino tanko, sitno tkano bijelo kupovno pamučno platno bez ukrasa. Za razliku od toga bijelog, za rupce se koristilo molsko platno sa sitnim tkanim uzorkom (kockice), a uz sva četiri ruba tekla je pruga. Najčešća kombinacija je bila bijela-žuto-plava, a rjeđe bijelo ili krem s plavim. Belina se sastojala od suknje i bluze dugih rukava, tri donje suknje sašivene od pet pola istog platna sa špicama, a sve su bile skrobljene, te pregače (fertonu) od čipke s izvezenim roznim ružama.

13. Pleček je bio starinskog kroja, ali od kupovnog pamučnog platna, legane kiklje su bile od kupovnog sukna crvene ili plave boje, a tibetna marama je bila vunena s resama i velikim ružama raznih boja. Na pleček se odveo prsluk lajbec. Na suknju je došao fertun od bijelog platna, a kasnije od crnog brokata.
14. Poculica se prestajala nositi u vrijeme kad žena ima već odraslu djecu. No, one koje su se voljele jako štimiti (lijepo nositi), nosile su je i duže.
15. Dimenzije pojedinih dijelova su uzete sa poculice u vlasništvu autora teksta koja je služila kao glavni predložak kod analize.
16. Većina pregledanih poculica je u relativno dobrom stanju. Pamučno platno od kojeg su sašivene je požutjelo od stajanja, a na nekim mjestima je izlizano. Čipke od bijelog pamučnog konca su također požutjele od stajanja, a na nekim dijelovima je istrošena i poderana. Bojeni pamučni konac i vunica kojima su poculice vezene su izbljedjeli, a platno oko njih je djelomično zamrljano prilikom nepravilnog održavanja. Mjestimice je vez i oštećen i nedostaje.
17. Za tehniku na kuku je ta pretpostavka lako prihvatljiva budući da je ona bila i još uvijek je popularna u ručnom radu žena ovog kraja, dok je tehnika na batiće manje poznata pa će se i ona morati još podrobnije ispitati.
18. Ta tehnika se u dokumentaciji Etnografskog muzeja u Zagrebu nalazi pod terminom starodrevni ili starinski preplet.
19. Ova tehnika se razlikuje od ostalih tehnika za izradu čipke kod kojih se niti prepliću pomoću raznih pomagala (kuke, igle, batića). Kod ove tehnike osnovno pomagalo je okvir u obliku luka savijen od drvene grančice. Na luku se osnuje pamučna osnova koja se prepliće prstima lijeve i desne ruke čime se dobiva čipkasto šupljikavo pletivo. Na umcima obrađenih poculica javlja se geometrijski ornament (romb, trokut), koji je i najčešći, na jednom primjerku pronađen je motiv latinskog križa. P. Grubić, Jalba u selu Trg kod Ozlja, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 40, Zagreb 1962, 151-159.
20. Osnovna poteškoća u tom istraživanju će biti činjenica da se ova tehnika više ne rabi, ako se je nekad rabila. Radi se o tome da svi ispitanici ne raspoznaju tu tehniku i najčešće ju svrstavaju u pletenje iglama. Isto tako se nitko od njih ne sjeća da je ikad vidio nekog da izrađuje takav komad čipke. To otvara problem da li je taj čipkasti umetak uopće bio proizvod žena ovog dijela Panonije ili su se ti dijelovi negdje nabavljali. Takovi podaci bi bili dragocjeni u rasvjetljavanju problema o raširenosti te tehnike kod južnih Slavena.
21. Strah od praznog prostora.

LITERATURA, IZVORI I GRAĐA:

1. Narodna umjetnost, Umjetnost na tlu SFRJ, Beograd 1983.
2. Libuše Kašpar, Nošnja iz okolice Ludbrega, Podravski zbornik 1981, Koprivnica 1981, 177.
3. Marija Winter, Tri najvažnija momenta u životu čovjeka, Podravski zbornik 1987, Koprivnica 1987, 153.
4. Dokumentacija Etnografskog muzeja u Zagrebu (inventarne kartice od broja 6937 do 7000).
5. Vlastiti zapisi s terenskih istraživanja provedenih u martu i ožujku 1989. godine u selima Veliki Bukovec, Novo Selo i Dubovica.

Posebno se zahvaljujem kazivačicama Anki Šalomon (1926.) i Mariji Zadravec (1921.) iz Novog Sela.

Zahvaljujem se i kolektivu Etnografskog muzeja u Zagrebu na suradljivosti i suradnji, a prije svega što je bio omogućen pristup i rad na materijalnoj dokumentaciji muzeja.

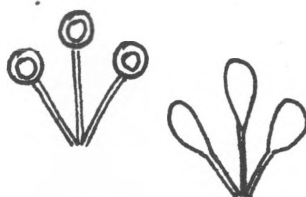
A. Vegetabilni motivi

1 TULIPAN

2 GRANČICA

3. GRANČICE

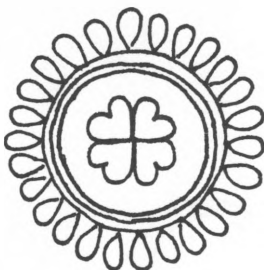
4 NAZUPČANI
OVALNI LIST

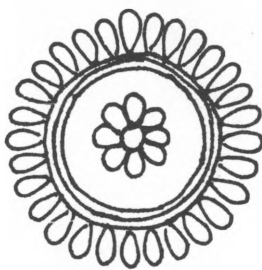
5 NAZUPČANI
LIST

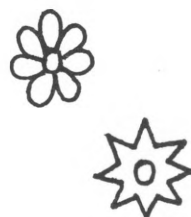
6 LISTOVI

7 ROZETA
SA SRCIMA

8 ROZETA, S
CVJETIČEM

9 CVJETIĆI

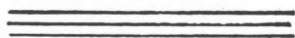
10 VITICA

11 VITICA
S OKOM

T. II.

B. Geometrijski motivi

1 STEZICA
DVOSTRUKA

2 ZUPCI

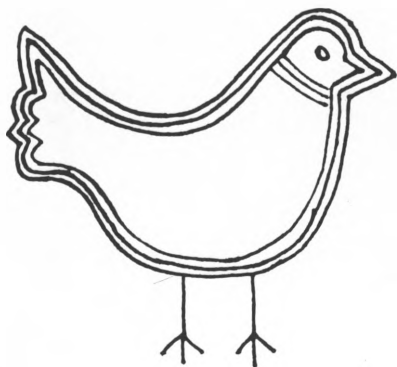
PLETENICE

5 CIK-CAK LINIJA
TROSTRUKA

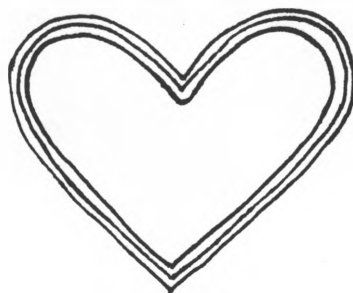

6 VALOVNICA

C. Ostali motivi

1 FTIČEK, GOLUBEK

2 SRCE

T. III.